

Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 245.

8. Довідка про лісорозведення // ЦДАВО України. – Ф. 5105. – Оп. 2. – Спр. 374.

9. Інформація про ремонт існуючої мережі каналів. 1960 р. // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80. – Спр. 1284.

10. Борейко В.Е. История охраны природы Украины (XX век – 1980 г.) / В.Е. Борейко. – К. : Наукова думка, 1997. – Т. 2. 1941–1980. – 192 с.

11. Повышение качества оросительной воды / М.Г. Журба. – М. : Агрпромиздат, 1990. – 133 с.

12. Довідка про хід будівництва Ірпінської зрошувальної системи та освоєння колгоспами Димерського району поіменних земель станом на 20.08.1947 // ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 80. – Спр. 702.

References

1. Ekonomichna istoriya Ukraini: pidruchnik / B.D. Payovik. – K. : Yuridichna kniga, 2004. – 384 s.

2. Dovidka po stvorennny zahisnih lisonasadzhen ta provedennny protieroziyних zahodiv na beregah Dnipro // TsDAVO Ukraini. – F. 5106. – Op. 1. – Spr. 360.

3. Dovidka pro stan organizatsiyi borotbi z eroziyu gruntu lisgospah ta LMS Luganskoyi oblasti // TsDAVO Ukraini – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.

4. Mihaylyuchenko M.T. Zaslon errozii // M.T. Mihaylichenko, Yu.K. Teleshchek. – K. : Urozhay, 1987. – 152 s.

5. Zvit pro protieroziyні roboti u 1962 r. // TsDAVOU krayini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 242.

6. Budkina L.G. Vpliv Kremenchutskogo vodoshovischa na prilleglu teritoriyu / L.G. Budkina, N.G. Bunyakina, P.S. Pustovoyt. – K. : Naukova dumka, 1971. – 16 s.

7. Zviti Golovного upravlinnya lisovogo gospodarstva ta lisozagotivel pri Radi Ministriv URSR // TsDAVO Ukraini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 245.

8. Dovidka pro lisrozvedennya // TsDAVO Ukraini. – F. 5105. – Op. 2. – Spr. 374.

9. Informatsiya pro remont isnyuyuchoyi merezhi kanaliv. 1960 r. // TsDAGO Ukraini. – F. 1. – Op.80. – Spr. 1284.

10. Boreyko V.E. Istoriya ohranyi prirody Ukrainyi (XX vek – 1980 g.). – K., 1997. – T2. 1941–1980. – 192 s.

11. Povyishenie kachestva orositelnoy vody / M.G. Zhurba. – M. : Agropromizdat, 1990. – 133 s.

12. Dovidka pro hid budivnitstva Irpinskoyi zroshuvalnoy sistemi ta osvoennya kolgospami Dimerskogo rayonu poimennih zemel stanom na 20.08.1947 // TsDAGO Ukraini. – F. 1. – Op. 80. – Spr. 702.

Chepurda G. M., Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Associate Professor of Tourism and the Hotel and Restaurant Business, Cherkasy State Technological University (Ukraine, Cherkasy), anna_chepurda@ukr.net

Irrigation and drainage works carried out in accordance with “The great plan of nature transformation”

It is found that the quality of work for land irrigation and drainage was poor, which ultimately led to a number of problems: the flooding of fertile land, reshaping of the coast. The influence of important hydrodynamic factor, which was wind waves, as well as the attempts of the Soviet government to overcome the negative effects of human impact in 1960, which appeared in an attempt to create ravines and gullies shelterbelts was examined. However, the planned volume of work on the creation of protective forest plantations in areas of reservoirs was not fully completed. The causes of the erosion control work plans failure were discovered. The article noted the fact that the transformation of river systems under the influence of economic activity changed the natural processes of water quality irrigation sources formation.

Keywords: hydraulic engineering, irrigation, planting shelterbelts, anti-erosion works, land reclamation.

Chepurda A. H., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры туризма и отельно-ресторанного дела, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), anna_chepurda@ukr.net

Проведение гидромелиоративных работ, предусмотренных “Великим планом преобразования природы”

Исследованы экологические последствия гидромелиоративных работ, которые осуществлялись в соответствии с “Великим планом преобразования природы”. Установлено, что качество выполнения работ по орошению и осушению земель было неудовлетворительным, что в конечном итоге привело к целому ряду проблем: затопление плодородных земель, реформирование берегов. Исследовано влияние важного гидродинамического фактора, которым было ветровое волнение, а также попытки советского правительства преодолеть негативные последствия антропогенного воздействия в 1960-х гг.,

которые проявились в попытках создать приовражные и прибалочные лесные полосы. Однако не был в полной мере выполнен запланированный объем работ по созданию защитных лесных насаждений в районах водохранилищ. Установлены причины невыполнения планов противоэрозионных работ. В статье отмечен тот факт, что трансформация речных систем под влиянием хозяйственной деятельности меняла естественные процессы формирования качества воды источников орошения.

Ключевые слова: гидростроительство, орошение, лесозащитные насаждения, противоэрозионные работы, мелиорация земель.

* * *

УДК 94(477)“1945/1962”:378

Лук'яненко О. В.

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри культурології, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка (Україна, Полтава), lukyapenko.ov@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЛАБІРИНТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ ДОБИ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Стаття є методологічними роздумами з приводу дослідження історії повсякдення освітан вищої педагогічної школи УРСР. Звертається увага на специфіку застосування принципу цілісності та історизму. Подано погляди на доцільність використання принципів всебічності та міждисциплінарності. Особливо увага приділена значенню принципів психологічного детермінізму та об'єктивності.

Ключові слова: повсякдення, методологія, принципи дослідження, вища педагогічна школа.

Таємниці “історичної кухні”, на якій готуються тлумаченням минулого, насправді, не становлять нічого секретного. Єдиний незбагнений компонент на ній – це особистість самого історика, який ладен “змішувати” інгредієнти – історичні факти – лише у йому відомих пропорціях та лише за ним самим обраними рецептурами історичної презентації. Читач же на свій смак обирає уже готовий продукт, оздоблений висновками й узагальненнями, як святковий стіл, прикрашений дбайливими розпорядниками свята. За яким ж принципом варто “готувати” дослідження свідомості замкненої групи?

Аби триматися логіки у своїх висновках, історик варто бути достатньо принциповим як у прямому так і переносному значенні слова. Принциповість дослідника повсякденності полягає не лише у відданості справі, але й дотримуванні магістральних принципів роботи. Напевне, головною заповіддю тут, як і в кулінарії, і в медицині, слід було б обрати: “Не зашкодь!”. Проте, це закликає радше до совісті дослідника, аніж до його інтелекту. З іншого боку, найбільшим союзником у виборі орієнтирів можна було б назвати методологію марксисту [1, с. 8], бо я переконаний, що головною метою будь-якого опису має стати подальше практичне втілення у життя якщо не усіх матеріалів, то бодай ключових моментів роботи.

Цілісність та окремішність. Однією із засад історичного пошуку є визнання цілісності та окремішності історичного розвитку. Зазвичай, цей принцип у якійсь одній своїй полярності стає в голові дослідження; та й предмет такої розвідки буває значно ширший, аніж свідомість одного колективу. Цей методологічний орієнтир передбачає погляд на розвиток культур (чи то цивілізацій) або у єдності їхнього розвитку, або ж проголошує замкненість розвитку кожної окремої людської цивілізації. Дозволю собі інтерпретувати цивілізаційні теорії на рівні

мікрогруп, що становлять собою єдине суспільство УРСР. Тоді питання, яке цей принцип порушуватиме, буде наступним: “Чи є суспільно–політичний розвиток УРСР часів десталінізації єдиним цілим чи ж навпаки, – лише сумою розвитку усіх груп людей?”.

Услід за Миколою Данилевським [2] запропоную дивитись на різні колективи людей (у моєму випадку освітян країни, студентів та викладачів педагогічних вишів УРСР) як на окремі замкнені суспільні організми, рівноправні один одному, які самі по собі уже володіють певною структурою та цілісністю. Вони, звичайно, не є визначальними у загальному розвитку країни, проте, є реальними суб'єктами історії. І саме вони насправді є носіями історичної дійсності, бо на їхньому рівні проявляється на практиці більшість економічних та політичних теорій життя суспільства. Кожен педагогічний вуз – самостійна, самодостатня культура, яка живе, розвивається, має у своєму розвитку конфлікти і суперечності, вирішує їх щодня і шохвилини з не меншим (якщо не більшим) драматизмом, аніж держава як така. До такого розуміння найкраще підходить висловлювання Освальда Шпенглера, сказане ним про окремішність світових цивілізацій: “я бачу справжній спектакль багатоманітності потужних культур, ..., кожна з яких має власну ідею, власні пристрасті, власне життя, хвилювання, почуття, власну смерть” [3, с. 151].

Проте, якщо цивілізаційна теорія сперечалася про відсутність єдності розвитку культур у світі, життя замкненої групи неминуче утверджує у думці, що ця окремішність була лише способом збереження ідентифікації у необхідній єдності окремих суспільних груп, які й формували державу в цілому. Найбільшим прибічником єдності світового культурного розвитку, скоріш за все, був Фернан Бродель [4]. Моє дослідження повсякдення різних педагогічних інститутів країни (різних замкнених груп, таких собі “педагогічних цивілізацій” у єдиній радянській культурі) виявили таку ж саму схожість розвитку, яку Ф. Бродель виявив у розвитку цивілізацій світу. Вищі стикалися з однаковими проблемами, які їм створював час та умови післявоєнного життя. Педагогічні працівники мали тотожні уявлення про своє місце в суспільстві; часом значно різнилися їхні шляхи до мети, засоби її досягнення, однак, кінцеві прагнення мали доволі незначні відмінності.

Тож, у межах дослідження освітянського повсякдення принцип окремішності та єдності історичного розвитку стосувався розуміння окремішності розвитку кожного вищого навчального закладу як самостійної “культури”, однак, у межах єдиної української радянської дійсності.

Прогрес чи регрес? Одним із визначальних принципів аналізу буденної свідомості є її еволюція, чи ж бо розуміння її розвитку. Піонер антропології Едвард Тейлор (Edward Burnett Tylor) розглядав еволюцію як розвиток. У його “Антропології” слово “еволюція” зустрічається лише двічі, натомість більше 40 разів у схожих випадках автор замінює його словом “прогрес” [5]. Не вдаючись у теоретичний арбітраж між прибічниками різних еволюційних концепцій, зауважу, що не вражаю за доцільне услід за Едвардом Тейлором розглядати еволюцію як “славний поступ до

прогресу” [6, с. 28]. Проте, у його працях є слушний коментар: “якщо судити за даними історії, то первинним явищем виявляється прогрес, тоді як виродження може лише слідувати йому: адже необхідно спочатку досягнути якогось рівня культури, щоб отримати можливість його втратити” [7, с. 38–39].

З урахуванням цього я зупинюсь на тому визначенні розвитку, яке говорить про нього як про появу змін, які несуть у собі нову якість у порівнянні з передньою (того, що Е. Тейлор, можливо, вважав виродженням, відкотом назад). У світогляді освітян частими були моменти повернення до старих уявлень. Наприклад, до поглядів на роль Й.Сталіна чи партії у житті країни. Однак, як “колишні” ці погляди можуть тлумачитись лише з огляду на хронологічно довший період дослідження. Повернення до звеличування Й. Сталіна може тлумачитись як регрес, якщо дивитися на нього з позицій тривалого періоду розвитку ідеології цілої країни: від повоєнного обожнення – крізь лещата “відлиги” – до “застійної реставрації”. Та якщо говорити про зміни бачення Й. Сталіна студентами, які пам'ятали лише боротьбу з його культом, то виправдані рефрени у бік Йосипа Віссаріоновича у їхньому випадку можуть тлумачитись як прогрес світогляду – як еволюція до нових для лібералів поглядів.

“Без власного голосу?”. Одним із принципів дослідження повсякденної свідомості є принцип об'єктивності. Хоча проблема незаангажованості дослідження доволі специфічна. Дозволю собі звернутись до слушного коментаря з цього приводу Пола Ньюола (Paul Newall): “Добре відомим прикладом є приказка, що “терорист для одних є борцем за свободу для інших”. Чи має історик називати перетин армії кордону іншої країни в минулому війною, незгодою, звільненням, або будь-яким іншим можливим терміном, жоден з яких не є теоретично нейтральним?” [8]. Думаю, за таких обставин об'єктивність має бути чимось іншим, аніж намаганням примусити історика “прибрати” себе з власних розвідок. Тому під об'єктивністю дослідження краще розуміти поступ до охоплення якомога більшої кількості джерел для висновків. Живе слово, документ, фотографія чи статистика набагато правдивіше говорять укупі, нарізно ж вони доволі кон'юктурні радники.

Тенети Психеї. З усього переліку факторів, що визначають історичний розвиток, головний акцент, напевне, слід зробити на психологічному детермінізмові. Німецький історик XIX ст. Карл Лампрехт висловив припущення, що поведінка колективів людей (на його думку, головних і реальних творців історії) визначається психологічними факторами [9]. Тотожні йому погляди про витoki історичних подій у психології висловлював російський науковець Ніколай Карєєв [10]. Усі соціально–економічні взаємини, що виникають у суспільстві, визначаються особливостями світосприйняття групи людей. Люсьєн Февр взагалі вважав, що справжнім істориком може бути лише той, хто вибудовує своє розуміння історичних явищ на підмурках соціальної психології: “Скільки людей прощаються з Історією, скаржачись, що в її морях, вивчених вздовж і впоперек, більше немає чого відкривати. Раджу їм зануритись у

морок Психології, яка заплелася з Історією: вони знову здобудуть смак до досліджень” [11, с. 109].

Психологічний детермінізм (теоретико-методологічне підґрунтя застосування якого в історії розробляв Борис Поршнев [12]) пояснює, що поведінка освітян визначалась не лише їхньою соціальною роллю, але й ставленням педагогів до цієї діяльності та до різних подій та явищ. Серед мотивів поведінки – соціальні настрої та емоції як окремих людей, так і цілого педагогічного колективу. Ними були сором (перед колективом як регулятор повсякденного життя, навчальних і виробничих мотивів), страх (перед можливими репресіями визначав одностайність прийняття політичних заяв), скромність (впливала на ставлення до проблем побуту), ненависть (штучно фабрикавана до політичних аутсайдерів) тощо.

Психологічний детермінізм має поєднуватися з описом світу почуттів та уподобань групи без карикатурності та стереотипів. Мета має бути тотожною, що її сформулювала Рут Бендікт, розглядаючи культуру країни Вранішнього Сонця: не у тому, щоб дізнатись “як би діяли ми на місці японців (О.Л. – у моєму випадку на місці освітян доби Хрущова), а в тому, щоб знати, чому вони діють саме так, як вони діють, йдеться не про те, щоб когось засуджувати, а щоб когось зрозуміти” [6, с. 94]. Отже, психологічний детермінізм змушує зрозуміти що опис історії педагогічного колективу без емоційного забарвлення, звернення до проявів індивідуальної чи колективної психіки є марним намагання адекватного зображення тогочасної дійсності.

“Казан Міждисциплінарності”. Запорукою повноти висновків у дослідженні світогляду освітян може бути підхід до проблеми не тільки з позицій історії. Ще Люсьєн Февр палко закликав: “Історики, будьте географами! Будьте правознавцями, соціологами, психологами...” [11, с. 37]. Тотожне йому бачення Наталією Шліхтою розвідок з історії радянського суспільства. Дослідниця навіртає до активного діалогу історії та соціології, етнології та антропології з посиленням уваги до міжособистісної та міжгрупової взаємодії, до погляду на події з позиції учасників, вивчення рутини та різноманітних соціальних практик [13, с. 10].

Напевне, міждисциплінарність найбільше втілилась у застосуванні антропологічного підходу до вивчення колективу педагогічного ВНЗ. Історію як науку з усім арсеналом її методів антрополога “допустили” до власних студій з легкої руки Едварда Еванса–Прітчарда у 1950–х роках, хоча її методи продовжували насторожено сприйматися “класичними” антропологами навіть у 1980–х роках [14, с. 70]. Пояснюючи необхідність крену в бік антропологізму, я, звісно, можу приєднати свій голос до голосу Годфрі Лінхарда (Godfrey Lienhardt), який зауважував, що історики вдавалися до антропології тоді, коли вичерпували поле для досліджень для власних докторських робіт [15, с. 183]. Проте, радше, поясню це тим, що мені до душі стали слова Е.Еванса–Прітчарда, який пропонував зрозуміти антрополога як соціального фотографа [6, с. 158]. Таким чином відтворення минулого стає схожим на “опис негативів” людської свідомості про події, які вони пережили. Тим паче,

антропологія має для цього увесь необхідний арсенал методів, яких часом так бракує історії. Малгожата Ірек (Małgorzata Irek) відверто зазначила у одній зі своїх робіт: “З усіх дисциплін у соціальних науках, антропологія з її якісними методами, такими як спостереження та неформальних інтерв’ю, здається найбільш придатною для дослідження неформальних соціальних мереж” [16, с. 212].

Іншою причиною антропологічного підходу став факт, що антропологія почала розглядатися не лише як наука про первісність, а вийшла далеко за межі проблем антропогенезу, розвитку інститутів сім’ї, шлюбу чи інших соціальних зв’язків на основах доцивілізаційного підходу. Дейвід Гілленер із цього приводу заявив: “Раніше деякі мої попередники могли спокійно та безтурботно визначити антропологію як вивчення первинних суспільств, будучи упевненими, що інші дисципліни не будуть вторгтися на їхню територію, а також відчували себе у безпеці, знаючи, що люди, яких вони описали, не будуть в змозі прочитати те, що вони про них написали” [17, с. 118].

Фактично, це поставило антропологію на один щабель із соціологією, історією сучасності та політологією, які з легкістю маневрують роздумами з приводу як сучасних подій, так і подій з недалекої минувшини. Розвідки з історії освітянського повсякдення доби тоталітаризму належать до тих, які читатимуть ті, про кого вони написані. І практика показала, що окремі з читачів доволі неприємно сприймають висновки людини, яка “роздивляється” роки їхньої молодості не під тим кутом, під яким вони презентують їх самі. З одного боку, це гарний посил до наукової дискусії, з іншого – не менш гарний привід до особистих образ. Проте, сподіваюся, що науковий інструментарій для подібних висновків хоч якось переконає у небажанні голої критики минувшини, яка, насправді, багато у чому схожа на дні нинішні.

Одним із головних напрямків, що їх пропонує антропологізм, можна вважати необхідність “вжитися” в оточення, свідомість якого вивчається, встати у середовище, стати частиною колективу, щоб якомога менше видавати свої відмінності у локальності, світогляді, як це радить, зокрема сучасний антрополог Мілс Хілс (Mils Hills) у своїх дослідженнях ідентичності [18, с. 149]. Мені особисто було відверто легко вдатись до вивчення свідомості освітян, бо я сам є випускником педуніверситету, працюю на освітянській ниві, знаю студентські та викладацькі проблеми, як кажуть, “з перших рук”. У разі ж коли мова йдеться про вивчення еволюції свідомості колективу установи, у діяльності якої історик нічого не розуміє, буду змушений порадити надіти чи то медичний халат, чи то робу і на деякий час “напроситись” у колектив, щоб знати його зсередини.

Однак, змушений зауважити: антропологія – не панацея від усіх хвороб. Про “хиткість” методів та “непевність” висновків “голої” антропології закликають постійно пам’ятати одні за активних adeptів антропологізму Марк Оже (Marc Augé) та Жан–Поль Колейн (Jean–Paul Colleyn) [19, с. 94]. Тим паче, що міждисциплінарність не обмежується самими лише союзом історії з антропологією. Джозеф Льюбера (Josep R. Llobera) нещодавно укотре зауважив: “В останні

п'ятнадцять років я неодноразово підкреслював у своїх творах важливість психології і соціобіології для виживання антропологів як учених” [20, с. 151]. Тож, міждисциплінарний підхід примусить історика якщо не поглибити свої знання, то бодай наново згадати університетські курси психології, соціології чи навіть валеології.

Принцип Аргоса. Аргос був тисячооком титаном старогрецької міфології, який своїми недремними очима вартував навколишній світ. Саме з Аргосом мені найбільше ототожнюється науковий принцип усебічності, який вимагає від дослідника аналізувати явища не самі по собі, а у їхніх взаємозв'язках і взаємодії з іншими суспільними явищами, близькими до них. За цим принципом мають бути забезпечені повнота і всебічність дослідження, а це вимагає розгляду проблеми з точки зору не якогось окремо взятого аспекту, а з урахуванням усіх аспектів, що формують загальне бачення явищ.

У випадку вивчення освітянського повсякденного світобачення “тисячоокий Аргус” всебічності має змальовувати не просто реакцію педагогів на зміни суспільно-політичного ладу, але подивитись на проблему бачення світу з позиції держави, зі сторони суміжних з ними інституцій, у численних документах партії, органів місцевої влади, школах, заводах тощо. Звичайно, коло таких “оглядин” неймовірно широке. Тому перед зануренням у нетрі архівів нагадаю слова Емілія Дюркгейма, якими той повчав племінника Марселя Мосса: “Прошу тебе, не вдавайся в марну ерудицію. Всіх фактів не лише не може бути, а це ще й не має сенсу. Потрібні вирішальні факти” [6, с. 38].

Усебічність передбачатиме не стільки накопичення якомога більшої кількості фактів реакції на оточуючу дійсність, скільки аналіз якомога ширшої кількості складових проблеми. Наприклад, аналізуючи ставлення освітян до реформ у сільськогосподарському секторі країни, варто поглянути більше на те, як освітянська діяльність на ланах країни тлумачилася педагогами, студентами, дирекцією вишу, як вона розумілася в обкомі, райкомі чи міськомі партії, у ЦК КПРС чи у окремих колгоспах, аніж на те, щоб описати усі заходи освітян у галузі аграрного виробництва. У такому випадку аналіз усіх сільськогосподарських практик протягом 12 років “відлиги” займе цілі томи досліджень, а не окремих його розділ. З іншого боку сільськогосподарські звершення колективів педінститутів мають бути проаналізовані не лише з позиції виробничих успіхів та невдач, але й із точки зору зв'язку з побутом освітян: матеріальним забезпеченням, ідеологією, харчуванням, сферою психології примусу та ініціативи, девіантною поведінкою у полях, емоційним та фізичним виснаженням тощо.

Список використаних джерел

1. Книгин А.Н. Философские проблемы сознания. – Томск : Издательство Томского университета, 1998. – 306 с.
2. Данилевский Н.Я. Россия и Европа: взгляд на культурное и политическое отношение славянского мира к романо-германскому. – СПб.: Типография братьев Пантелеевых, 1895. – 630 с.
3. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. 2. Всемирно-исторические перспективы / пер. с нем. и примеч. И.И. Маханькова. – М.: Мысль, 1998. – 606 с.
4. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм,

XV–XVIII ст. Т.І. Структура повсякденності: можливе і неможливе. – К.: Основи, 1995. – 543 с.

5. Tylor E.B. Anthropology: an introduction to the study of man and civilization. – London : Macmillan and Co., 1881. – 448 p.

6. Дельєж Р. Нариси з історії антропології: Школи. Автори. Теорії. – К.: Вид. дім: “Києво-Могилянська академія”, 2008. – 287 с.

7. Tylor E.B. Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom. In two volumes. Volume 1. – London : John Murray, Albemarle Street, 1891. – 502 p.

8. Newall P. Philosophy of History [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.galilean-library.org/site/index.php/page/index.html/_/essays/introducingphilosophy/18-philosophy-of-history-r35

9. Lamprecht K. What is history? Five lectures on the modern science of history. – New York, London, Macmillan Co., 1905. – 227 p.

10. Кареев Н.И. Историология: Теория исторического процесса (репринтное издание 1915 года). – М.: Либроком, 2011. – 328 с.

11. Февр Л. Бои за историю. – М.: Наука, 1991. – 658 с.

12. Поршнев Б.Ф. Контрестетика истории (Элементарное социально-психологическое явление и его трансформации в развитии человечества) // История и психология / под ред. Б.Ф. Поршнева, Л.И. Анцыферовой. – М.: Наука, 1971. – С. 7–35.

13. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Навч. посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр НаУКМА, 2010. – 218 с.

14. Pina-Cabral, J. de. Observing Europe with John Campbell: a late view on the Mediterranean tradition // JASO-online (Journal of the Anthropological Society of Oxford). – New Series. – 2010. – Vol. II. – № 1–2. – P. 66–73.

15. Lienhardt G. Anthropology and the View from Afar // JASO. – 1997. – Vol. XXVIII. – № 1. – P. 83–89.

16. Irek M. Black no more: towards a new theoretical framework for studies of social space connected with the ‘informal economy’ // JASO-online. – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 2. – P. 207–225.

17. Gellner D.N. The awkward social science? Anthropology on schools, elections and revolution in Nepal // JASO-online. – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 2. – P. 115–140.

18. Hills M. Conflicts and Contrasts of Identity in a Changing Cornish Village // JASO. – 1997. – Vol. XXVIII. – № 2. – P. 149–160.

19. Alexander P. Marc Augé and Jean-Paul Colleyn. The World of the Anthropologist, Oxford and New York: Berg 2006, vi, 134 pp. (Review) // JASO-online. – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 1. – P. 94–95.

20. Llobera J.R. From Micro to Macro: An Unsolved Problem in British Anthropology // JASO. – 2000. – Vol. XXXI. – № 1. – P. 149–166.

References

1. Knyhyn A.N. Fylosofskie problemy soznaniya. – Tomsk : Izdatel'stvo Tomskogo universiteta, 1998. – 306 s.
2. Danilevskiy N.YA. Rossiya i Evropa: vzglyad na kul'turnoe i politycheskoe otnoshenie slavyanskogo mira k romano-germanskomu. – SPb.: Tipohrafiya brat'ev Panteleevykh, 1895. – 630 s.
3. Shpengler O. Zakat Evropy. Ocherki morfolohii mirovoy istorii. 2. Vsemirno-istoricheskie perspektivy / Per. s nem. i primеч. I.I. Makhan'kova. – M.: Mysl', 1998. – 606 s.
4. Brodel' F. Material'na tsyvilizatsiya, ekonomika i kapitalizm, XV–XVIII st. T.I. Struktura povsyakdennosti: mozhllyve i nemozhlyve. – K.: Osnovy, 1995. – 543 s.
5. Tylor E.B. Anthropology: an introduction to the study of man and civilization. – London : Macmillan and Co., 1881. – 448 p.
6. Del'yezsh R. Narysy z istoriyi antropolohiyi: Shkoly. Avtory. Teoriyi. – K.: Vyd. dim: “Kyuevo-Mohylyans'ka akademiya”, 2008. – 287 s.
7. Tylor E.B. Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, language, art, and custom. In two volumes. Volume 1. – London : John Murray, Albemarle Street, 1891. – 502 p.
8. Newall P. Philosophy of History [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.galilean-library.org/site/index.php/page/index.html/_/essays/introducingphilosophy/18-philosophy-of-history-r35
9. Lamprecht K. What is history? Five lectures on the modern science of history. – New York, London, Macmillan Co., 1905. –

227 p.

10. Kareev N.Y. Istoriologiya: Teoriia istoricheskogo protesta (reprintnoe izdanie 1915 goda). – M.: Librokom, 2011. – 328 s.

11. Fevr L. Boi za istoriiu. – M.: Nauka, 1991. – 658 s.

12. Porshnev B.F. Kontrshhestyia istorii (Elementratnoe sotsial'no-psikhologicheskoe yavlenie i ego transformatsii v razvitii chelovechestva) // Istoriia y psikhohiia / Pod red. B.F. Porshneva, L.Y. Antsyferovoy. – M.: Nauka, 1971. – S. 7–35.

13. Shlikhta N. Istoriya radyans'koho suspil'stva: Navch. posibnyk. – K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr NaUKMA, 2010. – 218 s.

14. Pina-Cabral, J. de. Observing Europe with John Campbell: a late view on the Mediterranean tradition // JASO-online. – New Series. – 2010. – Vol. II. – № 1–2. – P. 66–73.

15. Lienhardt G. Anthropology and the View from Afar // JASO. – 1997. – Vol. XXVIII. – № 1. – P. 83–89.

16. Irek M. Black no more: towards a new theoretical framework for studies of social space connected with the 'informal economy' // JASO-online. – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 2. – P. 207–225.

17. Gellner D.N. The awkward social science? Anthropology on schools, elections and revolution in Nepal // JASO-online. – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 2. – P. 115–140.

18. Hills M. Conflicts and Contrasts of Identity in a Changing Cornish Village // JASO. – 1997. – Vol. XXVIII. – № 2. – P. 149–160.

19. Alexander P. Marc Augé and Jean-Paul Colleyn, The World of the Anthropologist, Oxford and New York: Berg 2006, vi, 134 pp. (Review) // JASO-online (Journal of the Anthropological Society of Oxford). – New Series. – 2009. – Vol. I. – № 1. – P. 94–95.

20. Llobera J.R. From Micro to Macro: An Unsolved Problem in British Anthropology // JASO. – 2000. – Vol. XXXI. – № 1. – P. 149–166.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural studies sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

Methodological maze of the study of educators' everyday life during the times of totalitarianism

The article is a methodological reflection on the study of the history of everyday life of educators of Higher Pedagogical School. Attention is drawn to the specific application of the principle of integrity and historicism; to the feasibility of using the principles of comprehensiveness and interdisciplinarity. Special attention is paid to the principles of psychological determinism and objectivity.

Keywords: every day life, methodology, principles of research, higher pedagogical school.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

Методологические лабиринты исследования повседневности педагогов времён тоталитаризма

Статья является методологическими размышлениями по поводу исследования истории повседневности педагогов высшей педагогической школы УССР. Обращается внимание на специфику применения принципа целостности и историзма. Подано взгляды на целесообразность использования принципов всесторонности и междисциплинарности. Внимание уделено значению принципов психологического детерминизма и объективности.

Ключевые слова: повседневность, методология, принципы исследования, высшая педагогическая школа.

* * *

УДК 930.2:929 Воронцова“18”

Лісунець Л. І.
аспірантка, Одеський національний
університет ім. І. І. Мечникова
(Україна, Одеса), LiydaLisunets@mail.ru

Постать Є. К. Воронцової в спогадах сучасників

Мета роботи полягає в створенні на основі спогадів та мемуарів портрету Є.К. Воронцової. У процесі роботи над запропонованою темою були застосовані загальнонаукові та спеціально-історичні методи дослідження. Зважаючи на специфіку джерельної бази, основний опір було зроблено на критичний аналіз джерел та принцип об'єктивності. Використання гендерного підходу дозволило визначити чинники, що впливали на становлення особистості Є. Воронцової та розкрити причини відсутності згадок про її громадську діяльність в мемуарній літературі. Встановлено основне коло мемуаристів та

зв'язки і стосунки, що склалися між ними та Є.К. Воронцовою. Коротко охарактеризовані побут, родинні устої та найближче оточення, представлена загальна оцінка постаті Є.К. Воронцової сучасниками. Зазначено, що на становлення та самореалізації особистості Є. Воронцової впливав патріархальний уклад тогочасного суспільства та її соціальне положення.

Ключові слова: Є.К. Воронцова, мемуари, портрет.

Єлизавета Ксаверівна Воронцова (дівоче прізвище Браницька), дружина Новоросійського генерал-губернатора М. Воронцова, відома благодійниця та меценатка, пік діяльності якої приходить на поч. 1830 – сер. 1860-х рр. – помітна постать XIX ст. Її поетизований образ в ліриці О. Пушкіна, зображення в живописі ґрунтовно досліджувалися науковцями ХХ – першого десятиліття ХХІ ст. Наявність низки спогадів дозволяє звернутися до тематики бачення постаті Є. Воронцової очима сучасників.

Мемуаристичний образ Є.К. Воронцової як тема окремого дослідження майже не розглядалася науковцями. Як виняток, слід назвати лише статтю публіцистичного характеру В. Голованя [7] та окрему історичну розвідку, поміщену в збірці “Пушкін. Статті та матеріали” [19, с. 34–44]. Матеріал викладений в них базується на цитуванні мемуаристів, без критичного осмислення, висновків та узагальнень і не претендує на повноту викладення.

Недостатнє вивчення проблеми компенсується залученням широкої джерельної бази, яку складають матеріали особистого походження (мемуари, спогади, автобіографія), що надає можливість розкрити поставлені у роботі завдання.

Мемуарна біографія Є. Воронцової починається спогадами Г. Олізара, близького друга родини Браницьких. Їх залучення дає змогу визначити чинники, що вплинули на формування її особистості. Мемуари вперше були опубліковані О. Копиловим на сторінках “Русского вестника” в 1898 р. Політична позиція Г. Олізара, як прихильника відновлення польської державності, червоною лінією проходить через весь текст спогадів. Автор відзначив родинні устої Браницьких наступним чином: “Побут сімейства здався мені доволі привабливим завдяки своїй патріархальності... Не могло також не справити враження й те, що в будинку, за виключенням мови господині... нічого російського не було. Вся прислуга розмовляла польською, дворецький – пан Олексинський в кунтуші... Також і економів та офіціалів я не бачив одягнутими не інакше, як на польський манір” [15, с. 30–31]. Отже, одним із завдань виховання Є.К. Браницької було привити їй любов до Польщі, живити патріотичні почуття. Вплив батька на неї стає очевидним, якщо розглянути її оточення після заміжжя, до якого входили Сабаньські, Ржевуські, Пржезєцькі, Потоцькі, Бржозовські – всі вони представники польської аристократії. Однак, не зважаючи на даний факт і думку сучасного дослідника родини Браницьких Є. Чернецького, котрий також відзначає вплив К. Браницького на дочку [25, с. 27], більшу вагу все-таки відіграла її мати, О. Браницька. По-перше, вихованням дітей було її прямим обов'язком, по-друге, Є. Воронцова сповідувала православ'я, віросповідання своєї матері, по-третє, саме матір мала намір видати дочку за росіянина, що й в подальшому здійснила. Хоча, як зазначає той самий Г. Олізар К. Браницький волів, щоб і його молодша дочка вийшла заміж за